

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN İYİ VATANDAŞ KARAKTERİNE YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR

Özge TARHAN¹ - Rüştü GEDİK²

Özet

Sosyal bilgiler eğitiminin temel amaçlarından birisi de yeni yetişen bireylere gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri benimsetip bireyleri etkili vatandaşlar olarak topluma kazandırmaktır. Öğrencileri iyi vatandaşlar olarak yetiştirmede Sosyal Bilgiler öğretmenleri önemli bir yere sahip olmasından hareketle bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin tamamı Denizli ilinde görev yapmaktadır. Çalışma grubu, 37'si kadın, 42'si erkek olmak üzere toplam 79 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlere " İyi vatandaş denince aklınıza ne/neler gelmektedir? şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuştur. Öğretmenlerden alınan yanıtlar, içerik analizi yöntemiyle hem geçerlik çalışmasını gerçekleştirmek, hem de boyut oluşturmak amacıyla iki farklı uzman tarafından kodlanmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılan kodlar karşılaştırılarak boyutlar belirlenmiştir.

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde elde edilen veriler incelendiğinde, Araştırma sonunda, öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar ışığında "Topluma Karşı Görev Boyutu", "Siyasi Bilgi Boyutu", "Topluma Uyum Boyutu", "Ortak Paydada Buluşma Boyutu" ve "Duygusal Boyutu" olmak üzere beş farklı boyutun ortaya çıktığı görülmüştür. Sonuçlar, vatandaşlık eğitiminde çocukların/ergenlerin eğitim sürecine ilişkin önemli öneriler sunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Vatandaşlık, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri, Nitel Araştırma.

Abstract

One of the primary aims of social studies education is to introduce individuals to the society as active citizens by equipping them with the necessary knowledge, skills, attitudes and values. Based on the fact that social studies teachers have an important role in training students as good citizens, this study was carried out. All teachers in the sample work in Denizli province. The participants consisted of 79 teachers, 32 female and 42 male. The teachers were asked an open-ended question, which was "What do you think about being a good citizen?". The responses received from the teachers were coded by two different experts to ensure the validity and also form dimensions. The dimensions were determined after the codes of the researchers were compared.

As a result, the data obtained from the teachers revealed five different dimensions, which were "Duty Towards the Society", "Political Knowledge", "Adaptation to the Society", "Finding a Common Ground" and "Emotional Dimension". The results offer important suggestions regarding the education process of children/adolescents in citizenship education.

Key words: Citizenship, social studies teachers, qualitative research.

Giriş

Vatandaşlık kavramı geçmişten günümüze kadar sürekli tartışılan bir kavram olmuştur. Küreselleşmenin ve teknolojiye ilerlemelerin etkisiyle kültürler arası ilişki ve etkileşimin artmasıyla son dönemde vatandaşlık tanımlamalarının salt hukuksal boyutunun açıklanmasının yanı sıra siyasal, toplumsal ve eğitimsel bakış açılarıyla tanımlanması yoğun bir şekilde tekrar gündeme gelmiştir. Kymlicka (2006) toplumlarda yaşanan siyasi olayların ve bu olayların getirdiği hoşnutsuzlukların toplum bireylerine yansımaları vatandaşlık kavramına olan ilgiyi arttırdığını belirtmiştir. Vatandaşlık kavramı ile ilgili çalışmaların bu denli artmasının nedenlerine bakıldığında bu nedenlerin başında küreselleşme ve küreselleşmenin bir sonucu olan göçler, toplumların birbirinden etkilenmesi, siyasal hayata olan ilgisiz tavırlar, genç kuşağın siyasetten uzak durması, internet kullanımının artması başlıkları altında toplamıştır (Osler ve Starkey; 2005:229). Küreselleşmenin toplumsal yapıları etkilemesiyle birlikte bir vatandaşta aranan özellikler de değişmiştir.

¹ Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı, ocinar@pau.edu.tr

² Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Toki Orta Okulu, rustugedik@hotmail.com

Demokrasinin sürdürülebilmesi toplumu oluşturan vatandaşların özellikleriyle yakından ilgilidir. İçinde yaşadığı toplumun kültürünü içselleştirmiş ve bu kültürü geliştirmeyi hedef edinmiş iyi vatandaşlar (Safran, 2008) yetiştirmek eğitim sistemlerinin en önemli amaçlarından biridir. Eğitim sistemleri iyi bir vatandaşın hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda çeşitli fikirler üretmişlerdir. İyi vatandaş tanımı yaşanan topluma göre değişiklik göstermektedir. Bazı toplumlarda, iyi insan olmak ile ulusal çıkarlara ve bayrak, marş, ant gibi ulusal simgelere saygı duymak arasında sıkı bir ilişki kurulurken (Kadioğlu, 2008), bazı toplumlarda da işbirliği içinde çalışabilme, adalet kavramını benimsemiş olma, eleştiri ve derin düşünme becerilerine sahip olma, farklılıkları kabullenme, toplumda meydana gelen olayları küresel düzeyde değerlendirme, şiddet yanlısı olmama, çevreye karşı duyarlı olma, insan haklarını tanıma ve savunma, siyasete bir şekilde aktif olarak katılabilme gibi vatandaş özellikleri iyi vatandaş olarak tanımlanmıştır (Clough ve Holden, 2002: 10). Bu tanımlardan yola çıkarak; iyi vatandaşın özellikleri üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında iyi vatandaşın ülke ve dünya bazındaki güncel olayları takip etmesi, vatansever olması, sorgulayıcı ve analitik düşünme yeteneğine sahip olması, görev ve sorumluluklarını bilmesi ve yerine getirmesi, yaşadığı toplumun ahlaki değerlerine uyum sağlamış olması, ülkesi, temel politik bilgiye sahip olması, kanunları bilmesi ve takip etmesi, toplumsal olaylara katılım göstermesi, farklılıkları kabul etmesi, çevresel duyarlılığa sahip olması, vatandaşlık sorumluluklarını bilmesi ve yerine getirmesi gibi yönleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Prior, 1999; Westheimer ve Kahne, 2004; Martin, 2007; Civek, 2008; Ersoy, 2012; Kılınc, 2014; Yeşilbursa, 2015; Kızılay, 2015).

21. yüzyıl küreselleşmenin kültürel, ekonomik ve toplumsal alanlarda etkisinin yoğun bir şekilde hissedildiği bilgi ve iletişim çağı olmuştur. Bu nedenle bu etkilerin bir yansıması olarak vatandaşlık kavramının tanımları değişmiştir. İlgili literatür incelendiğinde Anayasal Vatandaşlık (Üstel, 1999; Kadioğlu, 2005; Torney-Purta ve Vermeer, 2004), dünya vatandaşlığı (Norris, 2008; Marshall, 2009; Bowden, 2003), Avrupa Birliği Vatandaşlığı (Jenson, 2007; Duerr, 2010; Keating, 2009), Çokkültürlü vatandaşlık (Banks ve Banks, 1997; Keyman, 2008; Gay, 2012) ve Dijital Vatandaşlık (Karaduman, 2011; Çepni, Oğuz ve Kılcan, 2014; Alberta, 2012; Don, Edward) ekolojik vatandaşlık (Jelin, 2000; Dean, 2001; MacGregor, 2006;) başlıkları altında vatandaşlığın yeni anlamlarının tartışıldığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler eğitiminin temel amaçlarından birisi de yeni yetişen bireylere gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri benimsetip bireyleri etkili vatandaşlar olarak topluma kazandırmaktır. Öğrencileri iyi vatandaşlar olarak yetiştirmede önemli bir yere sahip olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş karakterine yönelik görüşlerinin önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle, araştırmada “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramına yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaktır.

Yöntem

Araştırmanın veri seti öğretmenlerden yazılı görüş alınarak elde edilmiş ve nitel araştırmanın veri toplama yöntemlerinden olan “doküman incelemesi” yöntemiyle derlenmiştir. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013:218).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2015–2016 eğitim-öğretim yılında Denizli ilinde görev yapan 79 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle çalışma grubunun seçimine gidilmiştir. Bu yöntemde araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu nedenle araştırmacı, ulaşabildiği Denizli il merkezi ve ilçelerindeki ilköğretim okullarında görev

yapan sosyal bilgiler öğretmenlerini çalışma grubu içerisine almıştır. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çeşitli demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Frekans (f)	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Bayan	37	47
	Erkek	42	53
	Toplam	79	100
Öğrenim Durumu	Lisans	68	86
	Yüksek Lisans	11	14
	Doktora	-	-
	Toplam	79	100
Yaş	21-30	2	3
	31-40	39	49
	41-50	24	30
	51-60	14	18
	Toplam	79	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların 37’si (% 47) bayan öğretmenlerden oluşurken, 42’si (% 53) erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Mesleki tecrübe değişkenine bakıldığında ise öğretmenlerin 2’sinin (% 3) 21-30 yaş, 39’unun (% 49) 31-40 yaş, 24’ünün (% 30) 41-50 yaş, 14’ünün (% 18), 51-60 yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların 68’inin (% 86) Lisans Mezunu, 11’nin (% 14) ise Yüksek Lisan Mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan toplam 79 öğretmenin tamamı Denizli İlinde sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Çalışma grubundaki öğretmenlere, açık uçlu bir soru yazılı olarak yanıtlanmak üzere araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Öğretmenlere “İyi Vatandaş” denilince aklınıza ilk ne gelmektedir?” sorusunun bulunduğu formlar dağıtılmıştır. Daha sonra toplanan formların değerlendirilmesinde nitel araştırma desenine uygun olarak içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çözümleme iki kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplanan 81 formun 2 tanesi amaca uygun doldurulmadığı için değerlendirme dışı bırakılmış ve 79 öğretmenin formu değerlendirmeye alınmıştır.

Verilerin Analiz edilmesi

Öğretmenlere sorulan sorulardan elde edilen veriler dört aşamada analiz edilmiştir: (1) Verilerin kodlaması ve ayıklanması aşaması, (2) Veriler için kategori geliştirilmesi aşaması, (3) Geliştirilen kodların geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması aşaması, (4) Tüm kodların yorumlanması aşaması.

1. Verilerin kodlaması ve ayıklanması aşaması

Bu aşamada öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. 2 kâğıt bilimsellik dışı kabul edilmiş ve listeye alınmamıştır. Katılımcılar iyi vatandaş karakterine ait kavramlar üretirken birçok ifade kullanmışlardır. Örneğin, “Vatansever, devletine bağlı, şeref sahibi, bayrağı dalgalandırırken duyulan insandır.”

2. Veriler için kategori geliştirme aşaması

Bu aşamada, öğretmenler tarafından iyi vatandaş kavramına yüklenen anlamlar sahip oldukları ortak özellikler açısından incelenmiştir. Öğretmenlerin oluşturduğu iyi vatandaş tanımlamaları içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizindeki temel hedef toplanan verileri bir temada açıklayabilecek kavramlara ulaşmaktır. Toplanan veriler önce kavramsallaştırılır daha sonra ortaya çıkan kavramlar mantıklı bir biçimde düzenlenir ve veriyi açıklayan temalar bulunur (Yıldırım ve

Şimşek, 2013). İçerik analizinde öncelikle katılımcılar tarafından söylenen tanımlar yazılmış ve tekrarlayan tanımlar tespit edilmiştir. Öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar ortak özellikleri bakımından bir araya getirilerek beş farklı boyut altında toplanmıştır. Boyutlar oluşturulurken vatandaş kavramına yönelik yapılan araştırmalar dikkate alınmıştır (Ersoy, 2012; Kılınc, 2014; Yeşilbursa, 2015; Kızılay, 2015).

3. Geliştirilen kodların geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması aşaması

Bu aşamada, öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine yükledikleri tanımlar için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Bu işlem iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra araştırmacıların görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilmiş ve Miles ve Huberman'ın (1994: 64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı) kullanılarak güvenilirlik hesaplanmıştır. İki araştırmacı arasındaki uyum %92 olarak belirlenmiştir.

4. Yorumlama Aşaması

Boyutlar incelenerek alan yazındaki veriler de dikkate alınmış ve öğretmenlerin iyi vatandaş kavramına yükledikleri anlamlar yorumlanmıştır.

Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar” konusundaki görüşlerinin alındığı araştırmada yapılan içerik analizi sonucunda en çok üzerinde durulandan en az üzerinde durulana doğru siyasi bilgi boyutu, duygusal boyutu, ortak paydada buluşma boyutu, topluma karşı görev boyutu ve topluma uyum boyutu olmak üzere toplam 5 boyutta toplanmıştır. Her bir boyutta yer alan tanımların sayıları frekans ve yüzde olarak verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İyi Vatandaş Karakterine Yükledikleri Anlamlara İlişkin Boyutlar

Boyutlar	İyi Vatandaş Karakterine Yüklenen Anlamlar	f	%
Siyasi Bilgi Boyutu	Temel hak ve görevlerinin neler olduğunu bilen kişidir.	27	34
	Oy veren kişidir.	24	30
	Demokrasi kültürünü içselleştirmiştir.	23	29
	Haklarını arayan kişidir.	21	27
	Haklarını bilen kişidir.	19	24
	Demokrasiye inanmış bireylerdir.	19	24
	Ülkesinin sorunlarına çözüm bulmaya çalışan kişidir.	18	23
	Eşitlik kavramının anlamını anlamış kişidir.	13	16
	Sivil toplum kuruluşlarında aktif çalışandır.	13	16
	Toplumsal olaylara duyarlı olabilen kişidir.	12	15
	Etkin kişidir.	11	14
	Adaletin ne demek olduğunu anlayabilenlerdir.	10	13
	Özeleştirici yapabilen bir bireydir.	10	13
	Bilinçli bir insandır.	9	11
	Özgürlük kavramının içeriğini bilen kişidir.	8	10
	Sorgulayan vatandaştır.	8	10
	Ülkesindeki sorunları kendine dert eden kişidir.	7	9
	Siyasi görüşlerinde, fikirlerinde saplantıları olmayan kişidir.	5	6
Düşünce özgürlüğü olan kişidir.	5	6	
Siyasi bilinç düzeyi yüksek kişidir.	4	5	
		Toplam:269	Toplam:339
Duygusal Boyutu	Vatanını seven kişidir.	18	23
	Başkalarının haklarına saygı duyan kişidir.	17	22
	Çocukların da haklarına saygı duyan kişidir.	14	18

	Ülkesine güven duyan kişidir.	13	16
	Doğayı seven bilinçli insandır.	12	15
	Ülkesine bağlı bireylerdir.	11	14
	Başkalarını hiçbir şekilde taciz etmeyen kişidir.	9	11
	Doğayı koruyan vatandaştır.	7	9
	Yardımlaşmaya önem veren kişidir.	7	9
	Şiddet yanlısı olmayan kişidir.	6	8
	Türk Bayrağı dalgalanırken gururlananadır.	4	5
	Adaletli olmayı başarabilen kişidir.	4	5
	Milli Marşı dinlerken duygulanan vatandaştır.	3	4
	Vicdan sahibi kişidir.	3	4
	Paylaşımçı bir kişiliğe sahip olandır.	2	3
	Şeref sahibidir.	1	1
		Toplam:131	Toplam:167
Ortak Paydada Buluşma Boyutu	Birlik, beraberlik kavramına önem veren bir bireydir.	24	30
	Ülkesine ihanet etmeyen kişidir.	22	28
	Milli hedefi ortak olan insanlardır.	19	24
	Vatansever bireylerdir.	15	19
	Milletine ve devletine sahip çıkan kişidir.	14	18
	Ben yerine biz diyebilen kişidir.	11	14
	Aidiyet duygusu gelişmiş bireylerin bir arada olmasıdır.	10	13
	Yaşadığı ülkenin değerlerine sahip çıkan bireylerdir.	9	11
	Aynı bayrağa sahip ülkede yaşayanlardır.	8	10
	Aynı dili konuşan kişilerdir.	7	9
	Kültür birliği olan kişilerdir.	4	5
	Vatandaşlık numarası olan bireydir.	3	4
Bir nüfus kâğıdı olan kişidir.	2	3	
		Toplam:148	Toplam:183
Topluma Karşı Görev Boyutu	Sorumluluklarını yerine getiren kişidir.	19	24
	Mesleği'nin görevlerini yerine getirir.	16	20
	Dürüst Kişidir.	13	16
	Devlet malına zarar vermez.	9	11
	Üretken bireylerdir.	8	10
	Vergilerini düzenli öder.	7	9
	Çalışkan kişidir.	6	8
	Ülkesinin gelişimine katkıda bulunmaya çalışan bireylerdir.	5	6
	Askerliğini yapmış kişidir.	4	5
		Toplam:87	Toplam:114
Topluma Uyum Boyutu	Devletine bağlı kişilerdir.	11	14
	Toplum kurallarına uygun davrananlardır.	10	13
	Kanunlara aykırı bir şekilde davranmayan kişidir.	9	11
	Anayasa ve yasalara uyan kişidir.	8	10
	Hak ve hukuka uygun davranan kişidir.	7	9
		Toplam:45	Toplam:57

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu iyi vatandaşın siyasi bilgiye sahip olması (f=269, %339) gerektiğini düşünmektedir. Öğretmenlerin siyasi bilgi boyutunda en çok temel hak ve görevlerinin neler olduğunu bilen kişi (f=25, %34), oy veren kişi (f=24, %30) ve demokrasi kültürünü içselleştirmiş (f=23, %29) kişi tanımlarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Buradan da iyi vatandaş

karakterine yüklenen anlamlar arasında vatandaşlık görev ve sorumlulukları üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin düşünce özgürlüğü olan kişidir (f=5, %6) tanımlamasına yaptıkları vurgunun az olması bireylerin çeşitli sebeplerden dolayı kendilerini tam olarak ifade edemediklerini göstermektedir.

Öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar duygusal boyutta vatanını seven kişi (f=18, %23), başkalarının haklarına saygı duyan kişi (f=17, %22) ve çocukların da haklarına saygı duyan kişi (f=14, %18) tanımlarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Duygusal boyutta, araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunun iyi vatandaş başkalarının ve çocukların haklarına saygılı olan kişi olarak tanımladığı görülmektedir.

Öğretmenlerin iyi vatandaş kavramına yükledikleri anlamların üçüncü yoğun boyutu "ortak paydada buluşma (f=129, %164)" boyutudur. Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan öğretmenlerin "ülkesine ihanet etmeyen, vatansever, ben yerine biz diyebilen, aynı bayrağa sahip ülkede yaşayan, kültür birliği olan, aynı dili konuşan, nüfus kâğıdı ve vatandaşlık numarası olan vatandaş" özelliklerine vurgu yaptığı görülmektedir. Buradan da öğretmenlerin iyi vatandaş olarak yükledikleri anlamlardan özellikle birlik ve beraberlik üzerinde durdukları anlaşılmaktadır.

İyi vatandaş karakterine yüklenen anlamlar topluma karşı görev boyutunda on madde olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin bu boyutta iyi vatandaş; sorumluluklarını yerine getiren kişidir (n=19,%24), mesleğinin görevlerini yerine getirir (n=16,%20), dürüst kişidir (n=13,%16), olarak tanımladıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra; çalışkan kişidir (n=6,%8), üretken bireylerdir (n=8,%10), vergilerini düzenli öder (n=7,%9) tanımlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı gibi gerçek vatandaşın üzerine düşen asıl sorumlulukların bilincinde olmadığını göstermektedir.

Topluma uyum boyutunda öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine devletine bağlı kişi (n=11, %14), toplum kurallarına uygun davranan kişi (n=10, %13), kanunlara aykırı bir şekilde davranmayan kişi (n=9, %11), anayasa ve yasalara uyan kişi (n=8, %10), hak ve hukuka uygun davranan kişi (n=7,%9) anlamlarını yüklediği görülmektedir. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere bu boyutta öğretmenler anayasal vatandaşlığa değinmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Devlet, ülke ve vatandaş kavramları üzerine yapılan çalışmalar son zamanlarda giderek artmaktadır. Bu kavramların arasındaki ilişki yapılan araştırmalarla daha net bir şekilde ortaya konmaktadır. Devletin bireyin siyasi varlığını gerçekleştirdiği, ülkenin bireyin toplumsal varlığını gerçekleştirdiği ve bu iki unsurun vatandaş kavramından ayrı tutulamayacağı gerçeği bu üç kavram arasındaki sıkı ilişkiyi özetlemektedir. Bireylerin vatandaşlık algıları, devlet ve toplum ilişkisini gösteren önemli bir göstergedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin "iyi vatandaş karakterine yükledikleri anlamlar" hakkında görüşlerinin alınıp analiz edildiği araştırmada iyi vatandaş karakterinin siyasi bilgi boyutu, duygusal boyutu, ortak paydada buluşma boyutu, topluma karşı görev boyutu ve topluma uyum boyutu olmak üzere toplam 5 boyut ortaya çıkmıştır. En çok vurgu yapılan boyut siyasi bilgi boyutu (f=269, %339) ve en az vurgu yapılan fakat bir toplumu bir arada tutan en önemli unsur olan topluma uyum boyutudur (f=45, %=57).

Öğretmenler iyi vatandaşın haklarını bilmesi gerektiğini, toplumsal olaylara duyarlı olması gerektiğini, ülkesindeki sorunları kendisine dert edinmiş ve bu sorunlara çözüm bulmaya çalışan, oy veren, sivil toplum kuruluşlarında aktif çalışan, sorgulama becerisine sahip ve bazı temel siyasi kavramlar hakkında bilgi sahibi olan kişi olarak tanımlamıştır. Bu tanımlara bakıldığında vatandaşların politik okuryazarlık alanında bilgi sahibi olması gerektiği benzer şekilde yapılan araştırmalarda da vurgulanmıştır (Shelly, 1998; Ersoy, 2012; Kılınç, 2014; Tarhan, 2015; Güven ve diğerleri, 2009). Açıklamalar göstermektedir ki bireyin iyi vatandaş olarak adlandırılması için vatandaşlık yeterliklerinden birisi olan politik okuryazarlığın önemi vurgulanmaktadır. Martin, Chiodo (2017), lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin iyi vatandaş olmanın oy kullanma görevini yerine getirme ile ilgili olduğuna vurgu yapmıştır. Sorgulama becerisinin etkisiyle yeterli düzeyde siyasi bilgiye sahip vatandaşlar tartışmalara daha etkili bir şekilde katılır, siyasi kararlarını

daha doğru bir şekilde alır, toplum hizmetinde rol oynayan kurum ve kuruluşlarda aktif olarak rol alır (Parker ve Jarolimek, 1997: 81). Öğretmenlerin iyi vatandaş olma rolü veren kişi olarak tanımlaması iyi vatandaşın politik katılımında rol oynamasının önemli olduğunu göstermektedir. Seçim süreci ve seçim sonrası süreçle ilgili konulara değinmemeleri öğretmenlerin, politik katılımı sadece oy kullanmakla sınırladığı anlaşılmaktadır.

İyi vatandaş karakterine yüklenen anlamların duygusal boyutunda yer alan maddelere bakıldığında iyi vatandaş; 18 öğretmen (%23) vatani seven kişi, 17 öğretmen başkalarının haklarına saygı duyan kişi (%22) ve 14 öğretmen de (%18) çocukların da haklarına saygı duyan kişi olarak tanımlamıştır. Öğretmenler çocuk ve çocuk haklarının toplum için önemli bir toplumsal olgu olduğuna işaret etmektedir. (Ersoy, 2011) "İlköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları" adlı çalışmada öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin yeterli düzeyde bilgilerinin olmadığını, öğrencilerin çoğunun, haklarını daha çok derslerde okuyarak öğrendikleri sonucuna ulaşmıştır. Özellikle çocukların da haklarının olduğunu ve bu haklara saygı duyan kişilerin iyi vatandaş olabileceği tanımı sosyal bilgiler öğretmenlerinin yapması önemli bir yere sahiptir. Çünkü ilköğretim, çocukların vatandaşlıkla ilgili kişisel değer ve tutumların oluşturulduğu önemli bir dönemdir. Bu dönemde verilen vatandaşlık eğitimi öğrencilerin demokrasi ve vatandaşlık algılarını biçimlendirmesine olanak verir. Çocukların haklarına saygılı, bu haklara duyarlı ve bu hakların uygulanmasını destekleyen öğretmenlerin olması bir toplumda demokrasinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Ortak paydada buluşma boyutunda en çok birlik, beraberlik (f=24, %30), ülkesine ihanet etmeyen (f=22, f=28), milli hedefi olan (f=19, %24) ve vatanseverlik (f=15, %18) kavramları üzerinde durulmuştur. Araştırmanın bu bulguları Yeşilbursa (2015)'in çalışmasında vatanseverlik boyutu ile iyi vatandaşın vatanını seven ve koruyan kişi olması bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca Kurt (2007)'nin öğretmenlerin ülkelerini sevme nedeni olarak öncelikle "aidiyet" duygusunun ön plana çıktığı tespitiyle de araştırma bulguları örtüşmektedir. Westheimer ve Kahne'nin (2004) yaptıkları çalışmada vatandaşlık sınıflandırmasından başka yeni bir vatandaş tipine daha ihtiyaç olduğunu bildirmişlerdir. Bu yeni vatandaş tipini de Bilinçli-Aktif Vatandaş olarak belirlemişlerdir. Bilinçli-aktif vatandaşlar, vatansever ve fedakâr bir anlayış özelliğine sahiptir.

Öğretmenlerin iyi vatandaş karakterine yüklediği anlamlara bakıldığında topluma karşı görev boyutunda dokuz tane tanımlamanın olduğu görülmektedir. Bunlardan sorumluluklarını yerine getiren (f=19, %24), mesleğinin görevlerini yerine getiren (f=16, %20), dürüst kişi (f=13, %16) tanımlamaları göze çarpmaktadır. Kızılay (2015) ilköğretim öğrencilerinin iyi vatandaş kavramı ile ilgili görüşlerini aldığı çalışmasında öğrencilerin iyi vatandaş vatandaşlık görevini bilen ve yerine getiren kişi olarak tanımladığı saptanmıştır. Kılınc ve Dere (2013) lise öğrencilerinin iyi vatandaş algısını araştırdıkları çalışmasında öğrencilerin vatandaş olarak ahlaki değerlerin önemli olduğunu vurguladıkları sonucuna ulaşmıştır.

Topluma uyum boyutunda devletine bağlı kişi (f=11, %14), toplum kurallarına uygun davranan kişi (f=10, %13), ve kanunlara aykırı bir şekilde davranmayan kişi (f=9, %11) olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlamalara bakıldığında toplumda kargaşa çıkarmamak, toplum tarafından belirlenen yazılı ya da sözlü kurallara uymak öğretmenler tarafından önemli bulunmuştur. Chioda, Martin (1999) lise öğrencileriyle yaptığı çalışması sonucunda iyi vatandaş dört temel boyutta incelemiştir. Bu boyutlardan biri de kurallara ve yasalara uyma boyutudur. Öğrenciler topluma karşı sorumlulukları olduğunu ve toplumun huzuru için gerekli her türlü kural ve yasalara itaat edilip bunlara uyulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak ileride yapılacak araştırmalara ilişkin şunlar önerilebilir:

- İyi vatandaş karakterine yüklenen anlamların daha derinlemesine incelenebilmesi için nitel verilerin nicel verilerle destekleneceği çalışmalar yapılabilir.
- Öğretmenlere vatandaşlık eğitiminin uygulama boyutu ile ilgili olarak derslerinde nasıl bir ders programı izleyeceği ile ilgili bir eğitim verilebilir.
- Üniversite okul işbirliği kapsamında öğretmenlere politik okuryazarlık yeterliklerini geliştirecek seminerler verilebilir.

KAYNAKÇA

- Alberta. (2012). Digital citizenship policy development guide. Canada: Alberta Education School Technology Branch.
- Banks, J.A., ve Banks, C.A. (Eds.). (1997). Multicultural education (3rd ed.). Boston: Allyn & Bacon
- Bowden, B. (2003). The perils of global citizenship. *Citizenship Studies*, 7(3), 349-362.
- Chiodo, J. J. and Martin, L. A. (1999). "What do Students have to say About Citizenship: Making the Case for Civic Education: Educating Young People for Responsible Citizenship. Los Angeles, CA: Center for Civic Education.
- Civek, B. D. (2008). Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Programlarında Vatandaşlık Eğitimi. (Yayınlanmamış Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi./Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Clough, N. , Holden, C. (2002). Education for citizenship: Ideas into Action: A practical Guide for Teachers of Pupils Aged 7-14. Florence, KY; USA: Routledge.
- Çepni, O., Oğuz, S. ve Kılcan, B. (2014). İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 251-266.
- Dean, H. (2001), *Green Citizenship, Social Policy & Administration*, 35:5, 490-505.
- Don, O. & Edward, C. (2013). The strategy for dijital citizenship. *Technology and the future of schools*, 1, 58-63.
- Duerr, K. , "Citizenship Education in the Context of the European Union: A New Challenge for School and Adult Learning". *Andragoske studije*, 2, 35-50, 2010.
- Ersoy, A. F. (2011). "İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları". *Elementary Education Online*, 10(1), 20-39, 2011. *İlköğretim Online*, 10(1), 20-39.
- Gay, G. (2012). Multicultural education: Purposes and goals. In J. Banks (Ed.), *Encyclopedia of diversity in education*, Vol. 3: 1547-1552, ca: Sage Publications.
- Jenson, J. (2007); "The European Union's Citizenship Regime: Creating Norms and Building Practices. *Comparative European Politics*". 5, 53-69.
- Jelin, E.(2000), Towards a Global Environmental Citizenship?, *Citizenship Studies*, 4:1, 47-63.
- Keyman, E. F. (2008). Türkiye'de çok kültürlü anayasal vatandaşlık ve demokratikleşme. Ayşe Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (s. 218-244). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kadioğlu, A. (2005). *Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Kadioğlu, A. (2008). *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*. Metis yayınları; İstanbul.
- Keating, A., (2009). "Nationalizing the Post-National: Reframing European Citizenship for the Civics Curriculum in Ireland". *Journal of Curriculum Studies*, 41(2), 159- 178.
- Kılınç, E. (2014). Does Good Citizen Consider Environment? The Correlation Between Characteristic Of Good Citizen And Environmental Attitudes Amongst Pre-Service Social Studies Teachers. *Journal Of Environmental Protection And Ecology*, 15 (3A), 1434-1441.
- Kızılay, N. (2015). "Sosyal bilgiler öğretmenim: bana göre iyi vatandaş ". *Turkish Studies*, Volume 10/11 Summer 2015, p. 987-1006.
- Kymlicka, W. (2006). *Çağdaş siyaset felsefesine giriş*. Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kurt, T. (2007). Öğretmenlerin Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatanserverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Mac Gregor, S. (2006). *Beyond mothering earth: Ecological citizenship and the politics of care*. Vancouver: UBC Press.
- Marshall, H. (2009). Educating the European citizen in the global age: Engaging with the postnational and identifying a research agenda. *Journal of Curriculum Studies*, 41, 247-267.
- Martin, L. A., & Chiodo, J. J. (2007). Good Citizenship: What Students In Rural Schools Have To Say About It. *Theory And Research In Social Education*, 35(1), 112-134.
- Chiodo J. J. and Martin L. A. (1999). What do Students have to say About Citizenship? Making the Case for Civic Education: Educating Young People for Responsible Citizenship, Los Angeles, CA: Center for Civic Education.

- Miles, M. B., & Huberman, A. B. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Norris, P. (2008). Küresel yönetim ve kozmopolit vatandaşlar. D. Held ve A.McGrew (Edt.). B. Özçelik (Çev.). *Küresel dönüşümler içinde*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Osler, A. & Starkey, H. (2005). *Changing citizenship: Democracy and inclusion in education*. England: Open University Pres.
- Parker, W. C. ve Jarolimek, J.(1997). *Social Studies in Elementary Education*. New Jersey: Prentice Hall Random House.
- Prior. W. , (1999). What İs Means To Be A “Good Citizen” İn Australia. *Social Education*. 27 (2).
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal (Eds.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: PegemYayınları.
- Güven, S., Tertemiz, N., Bulut, P. (2009). *Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri*. I. Uluslar arası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Tarhan, Ö. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarının Politik Okuryazarlığa İlişkin Görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, Mart 2015.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Yeşilbursa, C. C. , (2015). Turkish Pre-Service Social Studies Teachers’perceptions Of “Good” Cizitezship, *Academic Journals*, Vol. 10(5), 634-640.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Westheimer, J. & Kahne, J, (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*. Volume 41 No. 2, Summer, 237-269.
- Westheimer, J. & Kahne, J, (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*. Volume 41 No. 2, Summer, 237-269.